

Jodi Dean

KOMMUNIKATÍV KAPITALIZMUS ÉS OSZTÁLYHARC*

* Eredeti tanulmány: Dean, Jodi (2014): Communicative Capitalism and Class Struggle. In: *Spheres Journal*, Vol. 1., No. 1.

A cikkben amellet t érvel,ek hogy az elmúlt egy évtized látványos t ntet sei az Occupyt l az Arab Tavaszon keresztül különféle munkahelyi sztr jkokig  rtelemzhet k oszt lyharc nt – azaz a tudásalapú osztály politikai küzdelmeként. A tudásalapú osztály terminust nagyon tág értelemben használom, mindazok leírására, akik kommunik t v te v kenys ge olyan értéket teremt, melyet elsajátítanak tőlük. Mindez egy olyan rendszerben megy végbe, amit kommunik t v kapitalizmusnak hívok. A megnevezés a késő kapitalizmus olyan változatára utal, amelyben a demokrac a l nyegeke nt számon tartott értékek a h l ozati kommunikációs technológiákban  ltenek testet. Ez röviden azt jelenti, hogy a kapitalizmus olyannyira magába foglalta a kommunikációt, hogy az már nem k nd hat külső kritikát. A kommunikáció a tőkét szolgálja, ez pedig arra kell késztesen benn ket, hogy újragondoljuk a rendszer működéséről, valamint a vele szemben alakuló mozgalmakról alkotott elképzeléseinket.

A tudásalapú osztály lázadásának első szakaszába léptünk. Az Occupy-mozgalom, a chilei diáktüntetések, a montreali tüntetések, az európai megszor t sellenes tüntetések, az arab tavasz t ntet seinek bizonyos elemei, tanárok, köztisztviselők és egészségügyi dolgozók jelenleg is tartó (2014 – *a szerk.*), illetve a világ számos pontján újra és újra megismétlődő sztr jkjai, illetve az ezekhez hasonló megmozdulások a kommunik t v kapitalizmus alatt proletariz l dott rétegek tiltakozásai. Ezek nem a sokas g¹ küzdelmei, és nem is a demokrac i  rt vagy valamely helyi  gy ert vívott harcok. Nem is pusztán a közszolgáltatások kiv reztet s vel, a bérek stagnálásával, munkan lk s sggel és a lakások értékcsökkenésével szembesülő középosztály defenzív küzdelmei. Ezek a globális kommunik t v kapitalizmus osztályharcának frontvonalai.

Jogos volt a fősodró média csacsogása a Facebook-  s Twitter-forradalmakról, mégha tevesen is  rtelemzt k ezeket a jelenségeket. Helyes volt felhívni a figyelmet a közösségi médiára, valamint a tüntetések és a mindenütt jelen lévő kommunikációs h l ozatok közti kapcsolatra. Viszont tévedés volt azt feltételezni, hogy a tiltakozások pusztán azért robbantak ki, mert a közösségi média megkönnyíti a szervezkedést, ahogy az sem igaz, hogy ezek elsősorban a demokrac i  rt folytatott küzdelmek, vagy a h l ozatokba szerveződött egyének szabads g vetel s nek jelei voltak (Mason 2012). Ezek a lázongások  rtelemzhet k oszt lyharc nt, a tudásalapú osztály – melynek munkáját k zs km nyolja,  let t pedig kisajátítja a kommunik t v kapitalizmus – politikai küzdelmeként is.²

1 Utalás a többek közt Michael Hardt  s Antonio Negri (2000, 2004)  ltal használt *multitude* fogalomra, magyarul lásd például Kasnyik (2008), vagy (Kiss 2016) – *a szerk.*

2 Nézeteim a kommunik t v kapitalizmusról bővebben itt olvashatók: Dean (2009, 2010).

A tudásalapú osztály terminust nagyon tág értelemben használom, mindazok leírására, akik kommunikatív tevékenysége olyan értéket teremt, melyet elsajátítanak tőlük.³ Egyaránt értem alatta a szellemi munkák széles körét, valamint azon önkéntes, fizetetlen, mindennapi médiahasználati tevékenységeket, melyeket nyomon követnek, eltárolnak, összesítenek, kielemeznek és amelyek ezáltal a tőkés felhalmozást hajtó erőforrásokként funkcionálnak (McKercher és Mosco 2007). A fizetett, fizetetlen és prekár⁴ munkákat ebben a kontextusban nem tárgyalhatjuk külön, ezek együtt ugyanis egy „kizsákmányolási láncolatot” alkotnak, ahogy azt Enda Brophy és Greig de Peuter meggyőzően bizonyították. Brophy és de Peuter az okostelefon példáján keresztül fejtik ki a „kibertariátus” munkafeltételeire jellemző munkaláncolatot. Az okostelefonnal kapcsolatos „kizsákmányolási láncolat” a kitermeléstől, összeszereléستől, tervezéstől kezdve magába foglalja a mobil munkát, az ügyfélszolgálati munkát és az e-szemetet is (Brophy és de Peuter 2014).

ALÁTÁMASZTÓ BIZONYÍTÉKOK

Mivel támasztható alá az az elképzelés, hogy a tudásalapú osztály osztályharcának korai szakaszával állunk szemben? A demográfiai adatok jó kiindulópontot jelenthetnek. Ruth Milkman, Stephanie Luce és Penny Lewis az *Occupy Wall Street*-ről (OWS) szóló elemzésükben megmutatták, hogy a magasan iskolázott fiatalok felülreprezentáltak voltak az OWS aktivistái és támogatói között, valamint, hogy sokuk alulfoglalkoztatott⁵ és eladósodott volt, vagy nemrégiben veszítette el munkahelyét (Milkman 2013). Egy török védelmi erő adataira támaszkodó jelentés szerint a Gezi Park tüntetőinek több mint fele egyetemista volt vagy rendelkezett egyetemi végzettséggel, annak ellenére, hogy a jövedelmük alapján a gazdaság szegényebb felébe tartoztak (Hurriyet Daily News 2013).

Andre Singer hasonlóképpen hangsúlyozta a magasan iskolázott munkanélküli vagy alulfoglalkoztatott fiatal felnőttek túlsúlyát a 2013. júniusi brazil tüntetésekkel kapcsolatban (Singer 2014). Megállapította, hogy a nyolc braziliai tartományi fővárosban lezajlott tüntetéseken részt vevők 43 százaléka rendelkezett egyetemi végzettséggel. A Sao Paoló-i tüntetők csaknem 80 százaléka diplomás volt. Habár az iskolázottsági szintek egy közép-osztálybeli lázongásra utalnának, a jövedelmi és foglalkoztatási adatok az alsó és alsó

3 Lásd még: Fuchs (2010).

4 A prekariátusról bővebben lásd pl. Standing (2012).

5 A teljes munkaidőnél kevesebb órában vagy az egyén képzettsége alatti, illetve korábbi fizetésénél kevesebbet nyújtó állásban történő munkavégzése (a szerk. – forrás: A szociális munka szótára).

középosztálybeliek irányába mutatnak, tehát gazdasági értelemben a társadalom alsóbb felére, ahol az emberekre inkább jellemző, hogy bolti eladóként, sofőrként, felszolgálóként, recepciósként vagy általános iskolai tanárként dolgoznak, mint hogy technikusok vagy adminisztrátorok lennének. A magas iskolázottság és az alacsony jövedelem közti ellentmondás táplálja Singer szerint egy új proletariátus vagy prekariátus lázadását.

Az utóbbi idők tiltakozásainak demográfiája általánosan nézve a fiatalok, a magasan képzettek és a munkanélküliek vagy alulfoglalkoztatottak jelentős részvételét mutatja. A feszes munkaerőpiac miatt az oktatásukba befektetett vagyonuk egyre csökkenő megtérülésével szembesülnek – olyan munkánál kikötte, melyekhez túlképzettek –, s végül teljesen kiszorítják a munkaerőpiacról a diploma nélkülieket, ezzel közvetetten hozzájárulva a hosszú távú munkanélküliséghez (Weissmann 2012, 2014). 2013-ban a legtöbb embert foglalkoztató munkahelyek az Egyesült Államokban a szolgáltatói szektorban voltak: kiskereskedelmi és vendéglátói állások, pénztáros és irodai munkák, betegápolás és vevőszolgálat (Amerikai Munkaügyi Minisztérium 2014).

A jelenlegi munkahelyi küzdelmek szintén alátámasztják a tudásalapú osztály lázadásáról szóló hipotézisünket. A népesebb mozgalmak mellett egy sor sztrájkja és akciója volt a kommunikatív munkásoknak. Jól látható példák voltak az Egyesült Államokban a köztisztviselők 2011-es wisconsini tüntetése és a 2012-es chicagói tanársztrájk. A szellemi munkások sztrájkjai szaporodnak az egész világon. Íme egy részleges lista 2014 márciusától: közalkalmazottak és reptéri dolgozók Németországban; a Londoni Egyetem takarítói; távközlési sztrájk Ghánában; üléssztrájk a szudáni repülőtéren a biztonsági munkák kiszervezése ellen; tanárok és az oktatást segítő más dolgozók Nyugat-Ausztráliában; 7000 dél-koreai orvos ellenkezése a telemedicina⁶ bevezetése és a piaci alapú kórházi részlegek ellen; görög köztisztviselők, tanárok, orvosok és gyógyszerészek; a nem tanító iskolai alkalmazottak és postai dolgozók Indiában (World Socialist Web Site 2014). A tudásalapú osztály munkahelyein zajló különálló küzdelmeknek még egy ilyen csupán részleges felsorolása is alátámasztja az elképzelést, hogy az utóbbi néhány év tiltakozásai a *kognitariátus* lázadásai voltak.

Ugyanakkor a technológia fokozottabb használata, a munkaerő rugalmassá tétele, a prekarizálódás és a szakszervezetek hanyatlása miatt bekövetkező munkahelyi változásoktól nem várhatjuk, hogy a kommunikatív kapitalizmus osztályharca pusztán vagy elsősorban bizonyos típusú munkahelyekre szorítkozzon. A kommunikatív termelés a társadalom egészére kiterjed. Az, hogy a küzdelem nem hagyományos munkahelyi

6 „A telemedicina lényege az, hogyan tudja segíteni a számítástechnika az orvoslást, lerövidíteni az orvos-orvos és orvos-beteg közötti kapcsolatokat. Az újfajta egészségügyi szolgáltatás során az ellátásban részesülő és az ellátó közvetlenül nem találkozik, a beteg melletti jelenlétet online kapcsolatban keresztül távolról helyettesítik” (u-szeged.hu [2016], *a szerk.*).

ellenállásként jelenik meg, még nem jelenti azt, hogy ne osztályharcról lenne szó. Az oktatással, eladósodással, lakhatással kapcsolatos megmozdulások és diáktüntetések önmagukban az osztálypolitizálás formái, nem pedig különálló politikai ügyek, ahogyan a tüntetések jellemző szerveződési formái – például a parkokban vagy köztereken megtartott közgyűlés vagy tömeggyűlés – sem szabad, hogy eltérítsenek minket az osztályharc gondolatától. A fősodró média gyakran hangsúlyozza azt a tényt, hogy a tüntetők folyton a telefonjukat nyomkodják és videókat töltenek fel az internetre, vagy twittereznek: de az ideiglenes, nem állandó munkaidős vagy mobil munkások számára a park maga is munkahely. A telefonjaik termelőeszközök. Amikor pedig elfoglalnak egy közteret, akkor ezeket a termelőeszközöket a saját választásuk szerint veszik használatba és nem a tőkéhez igazodva (ettől még a tőke el tudja sajátítani azokat).

A demográfiai adatok és a munkahelyi küzdelmek alátámasztják a tudásalapú osztálylázadásának elképzelését. A következőkben bemutatom a kommunikatív kapitalizmus alapgondolatát és annak következményeit a jelenkori osztályharc körülményeire.

KOMMUNIKATÍV KAPITALIZMUS

A kommunikatív kapitalizmus megnevezés a késő kapitalizmus olyan változatára utal, amelyben a demokrácia lényegeként számon tartott értékek a hálózati kommunikációs technológiákban öltöttek testet. A hozzáférés, a befogadás, a párbeszéd és a részvétel eszméi a globális telekommunikáció terjeszkedéseiben, felerősítéseiben, összekapcsolódásain keresztül valósulnak meg. A kommunikatív kapitalizmusban a tőkés felhalmozás a kommunikatív folyamatok kisajátításából és kizsákmányolásából származik. Ez nem jelenti azt, hogy az információs technológia a feldolgozóipar helyére lépett volna; valójában a bányászati, vegyipari és biotechnológiai ágazatok széles skáláját hajtja. Azt sem jelenti, hogy a hálózati számítástechnika a saját termelésén kívül javította volna a termelékenységét. Inkább azt jelenti, hogy a kapitalizmus olyannyira magába foglalta a kommunikációt, hogy az már nem kínálhat külső kritikát. A kommunikáció a tőkét szolgálja, például a termelőkkel és a fogyasztókkal való törődés affektív formájaként, vagy a munkahelyi „emberi kapcsolatok” eszközeként szolgáló megosztásként és kifejezésként, illetve hozzájárulásként a mindent átható média körforgáshoz.

A kommunikatív kapitalizmus további elnevezései: tudásalapú gazdaság, információs társadalom és kognitív kapitalizmus. Ugyan mindegyik ugyanazt a rendszert próbálja megragadni, annak mégis különböző aspektusait emeli ki. A tudás a képességek és tartalmak (mit és hogyan kell tudni) kombinációjára utal; az információ csak a tartalomra vonatkozik, bár a tartalmak körforgásos jellegére is utal. A kognitív szó jelentése túlságosan

szűkre szabott és az immateriális munka elképzelésére utal, mely jogosan vált mélyreható kritika tárgyává. Én részben azért emelem ki a kommunikációt, mert hangsúlyozni szeretném a kapitalizmus jelen változatának hatását a demokráciára: nevezetesen azt, hogy a kommunikatív kapitalizmus bekebelezi a demokráciát és ellehetetleníti annak képességét arra, hogy egy kritikai rést üthessen a társadalmi térbe. Jürgen Habermas kommunikatív cselekvéscelmélete nem kínál kritikai alternatívát az instrumentális észjáráshoz és az egydimenziós társadalomhoz képest. Azért nem, mert a kommunikáció a tőkés kisajátítás és kizsákmányolás alapvető eszközévé vált. A nyelvi, érzelmi és tudattalan együttlétek, áramlások és folyamatok, melyek meghatározzák az emberi létet, a tőkés termelés szolgálatába álltak.

Marx tőkeelemzése a Tőkében segít megmagyarázni, hogy a kommunikáció hogyan válhat a tőkés alárendelés eszközévé. Jól ismert értekezésében az áruról Marx megvizsgálja, hogyan lehetséges az, hogy különböző jellegű javak kicserélhetők egymásra. A válasza pedig, hogy ami ezt lehetővé teszi, az az emberi munka a befektetett idő mennyiségeként értve, ami egymással összemérhetővé teszi a különböző javakat. De hogyan lehetséges ez? Miért lenne összemérhető egy óra bányászati munka egy óra mezőgazdasági munkával? A válasz a munka alapvetően társadalmi jellegéből adódik. Az a közös a különböző emberi munkákban, hogy általános munkaként a nagy, homogén emberi össz munka részét képezik. A munka – és emiatt az érték is – elválaszthatatlan a társadalmat alkotó termelési és újratermelési viszonyoktól. A munka termékei „ennek a közös társadalmi szubsztancia kristályaiként értékek – áruértékek” (Marx [1867] 1955: 46). A kommunikatív kapitalizmus kisajátítja, privatizálja és igyekszik pénzserűsíteni a társadalmi szubsztanciát, anélkül, hogy megvárna, hogy az a munka termékeként kikristályosodjon. Nem függ az áru-dologtól: közvetlenül az érték szívében található társadalmi viszonyt zsákmányolja ki. A társadalmi viszonyok nem kell, hogy felvegyék az áru fantasztikus formáját ahhoz, hogy értéket teremtsenek a kapitalizmusnak. A kapitalizmus talált egy közvetlenebb utat az érték elsajátítására a hálózati, személyre szabott kommunikáción és az információs technológiákon keresztül.

Annak, ahogy a kommunikatív kapitalizmus közvetlenül kizsákmányolja a társadalmi szubsztanciát, egyik legszebb kifejeződése Metcalfe törvénye: „egy hálózat értéke a hozzá csatlakozók számának mértani haladványa szerint növekszik” (Bob Briscoe et al. 2006) ⁷. Az alapelképzelés az, hogy minél több ember használ egy hálózatot, az annál értékeesebb. Metcalfe törvényének fő jelentősége abban áll, hogy az értéket összefüggésbe hozza magával a kommunikációs hálózattal. Az érték a kapcsolatokban rejlik, az oldalakon belüli és az oldalak közötti linkekben és kapcsolódásokban. A Google *PageRank* algoritmus az egyik legsikeresebb információkinyerő algoritmus, mert figyelembe veszi

7 A törvény magyar fordítása: Barkóczy (2005) – a szerk.

a kapcsolódásokat, kibányássza, kitermeli a közös tudást. A *PageRank* kihasználja azt a tényt, hogy a társadalmi szubsztancia a hálózatos kommunikációkban a kapitalizmus alá rendelődik annak feltételei és dinamikái szerint. Matteo Pasquinelli állítása szerint „a Google a közös intelligencia által termelt érték megszerzésének parazita apparátusa” (Pasquinelli 2009). A linkek értéke és relevanciája – amit a *PageRank* figyel, de tevékenységével meg is növel – az adott link *hálózati értékéből* fakad. A hálózati érték leírja egy link hálózati beágyazottságát: hány másik linkhez kapcsolódik? Azok a linkek kapcsolódnak más linkekhez? Mennyihez? A Google megszerzi ezt az értéket, a link társadalmi szubsztanciáját és helyét a társadalmi viszonyok általános rendszerében.

A kommunikatív kapitalizmus mindent maga alá rendel, amit csak csinálunk. Nem csupán mediatizált interakciókat, hanem az összes interakcióinkat a tőke nyers alapanyagává alakítja (Bilbao-Osorio 2014). A pénzügyi tranzakciók, a GPS-helyadatok, az RFID-címkék, a lefényképezett vagy lekamerázott interakciók, és hamarosan a „tárgyak internetének” nevezett apró, mindenütt jelenlévő érzékelők által generált adatok életünk minden vonatkozását adattá változtatják. Pár éve még talán kommunikatív közjavakként⁸ értelmeztük volna ezeket. Most, hogy a strukturálatlan információmorzsák óriási adathalmazokban gyűlnek össze, világossá vált, hogy valami sokkal hatalmasabbal van dolgunk. A *big data* a tőkések szóhasználatában az az anyag, amit Marx társadalmi szubsztanciaként fogott fel.

Amennyiben a jelent a kommunikatív kapitalizmus fogalmaival értjük meg, az visszahat arra, hogyan gondolunk a kommunikációra, szubjektivitásra és társadalmi mezőre. Először is, a kommunikációban az üzenetek hozzájárulások. Az üzenet azon elképzelése, miszerint az egy olyan dolog, amit egy beszélő egy befogadóhoz küld annak érdekében, hogy választ szedjen ki a befogadóból, többé nem tartható. Az üzenetek ma már a tartalmak végtelen keringéséhez járulnak hozzá. Az üzenetek használati értékének elsődlegességét felváltotta a csereértékük elsődlegessége, ami elsősorban aszerint értékeli az üzeneteket, hogy azok mennyire hatékonyan terjeszthetők, továbbíthatók és megszámlálhatók. Minden alkalommal tanúi lehetünk ennek a változásnak, amikor megjelenik egy új közösségi platform, ami eleinte emberek intim interakcióira (bejegyzések, frissítések és *tweeter* írására) épül, majd ahogy egyre több ember csatlakozik, megváltozik, és az elsődleges tevékenység a tartalmak pusztá továbbítására módosul.

Egy üzenettel ellentétben, amit meg kell érteni, egy ilyen hozzájárulás csak kiegészítés. Bármilyen beszélgetéshez hozzáteheti bárki a véleményét, elképzelését. A közreműködésnek ez az additív tulajdonsága egy alapvető kommunikatív ekvivalencián alapul. Mint hozzájárulás, kommunikatív szempontból minden üzenet egyenlő bármely másikkal.

8 Szintén utalás a Hardt és Negri (2009) által (is) sokat használt „common”-ra, illetve magyarul Kiss (2016) – *a szerk.*

Nem az számít, hogy mi hangzott el, hanem hogy mondtak *valamit*. Egyik vélemény vagy ítélet sem ér többet, mint bármely másik (mindegyik egy kommentet jelent a blogomon, egy lájkot, egy *tweetet*). Mindegyik hozzáad *valamit* az áramlathoz. Válogatás nélkül keringenek tények, elméletek, ítéletek, vélemények, fantáziák, viccek és hazugságok.

A kereséseink, hozzászólásaink, részvételünk által generált információtömeg csillagászati léptékű növekedése kommunikálhatóság nélküli kommunikációs környezetbe zár minket. Az érzelmi- és információláncolat hozzájárulásaként kijelentéseink tartalma lényegtelen. A szavakat szófelhőkben számlálják az alapján, hogy milyen gyakran ismétlődnek, nem pedig, hogy mi a jelentésük. Az emberek gondolatok helyett egyre inkább képeket terjesztenek, mivel bizonytalanok abban, hogy a gondolatokat hogyan fogadják, interpretálják majd. A kommunikáció alapvetően gazdasági formává alakulását mutatja jelentésközvetítő kapacitásának csökkenése, illetve annak a hiánya, hogy korlátozott társalgáson és az azonnali helyi kontextuson túl bármit szimbolizáljon. A kommunikatív termelés inkább az áramlathoz, mint a használathoz járul hozzá (figyelemfelkeltés, nem további megértés). Szavak és képek keringenek jelentésüktől megfosztva.

A kommunikációs változásokkal párhuzamosan a szubjektivitás is megváltozik. A szimbolikus identitás – a hely, ahonnan magunkat megítéltük – korábban erős támpontjai elhalványultak. Az régi politikai szubjektumok – mint az ipari munkás és a városi polgár, akikre jellemző volt a magán- és közszféra elkülönülése – nem szervezik meg a cselekvést többé. A politika szimbolikus szereplőiként sokat bírálták, árnyalták és pluralizálták őket. Radikálisan megváltoztak azok a feltételek is, melyek létüket anyagilag lehetővé tették – nem utolsósorban a kommunikatív kapitalizmusnak köszönhetően. Gondoljunk csak az otthon és a munkahely szétválásának megszűnésére, vagy a deindusztrializációval, *offshore* tevékenységekkel, posztfordizmussal és informatizációval kapcsolatos fejlemények egész sorára. Hasonló elbizonytalanodás jellemző a különböző faji, etnikai és szexuális identításokra is. Ezek is jóval kevésbé számítnak stabil szubjektumpozícióknak mint korábban – még ha intenzív küzdelmek szinterei maradtak továbbra is.

Lacani szóhasználattal élve azt láthatjuk, hogy a szimbolikus identítások helyére képzetes⁹ identítások lépnek. A szimbolikus identitáshoz a szubjektumnak azonosulnia kell egy énídeállal, vagyis egy olyan nézőponttal, ahonnan a szubjektum látja saját magát és a tetteit. A képzetes önmeghatározás arra a képre utal, amit a szubjektum magáról elfogad. Azt mondhatjuk, hogy a szimbolikus önmeghatározás megalkotja azokat a körülményeket, amelyek meghatározzák, hogy mely képek és hogyan jelennek meg, illetve hogy egyes képek miért tűnnek vonzóbbnak mint mások. A képzetes önmeghatározás azonban csak a saját énképre vonatkozik.

9 ...vagy imaginárius, Jacques Lacantól és Lacanról magyarul keveset lehet olvasni, lásd pl. Füzzesséry (1993) vagy Farkas (1994) – *a szerk.*

A kommunikatív kapitalizmus hálózati interakciói nem kínálnak szimbolikus identitásokat – olyan perspektívákat, melyek felől a kollektív cselekvés eredőiként láthatnánk magunkat. Ehelyett inkább lehetőségeket kínálnak arra, hogy új szerepekben képzelhessük el magunkat, valamint hogy életstílusok széles körét próbálhassuk ki. Ez a változatosság és változékonyság szélsőségesen sebezhetővé teszi a képzetes identitásunkat – állandóan változik a referenciakeret, ami értelmet és jelentést ad neki; a többi ember, akik szétszaggathatják, és sikereikkel, eredményeikkel megkérdőjelezhetik az én sikereimet és eredményimet, bármelyik pillanatban felbukkanhatnak. Ez a bizonytalanság nem csak lelki jellegű, hanem észszerű válasz azokra a küzdelmekre, amelyek folyamatosan zajlanak a globális, reflexív pénzügyi és információs hálózatokban. Christopher Newfield egyik remek elemzésében a tudásmenedzsment-technikák magasan képzett szellemi munkásokra gyakorolt hatásait vizsgálta.

„A tudásmenedzsment szerint az elitiskolákból kikerülő diplomás fiatalok nem különböznek más termelő munkásoktól: nincs velük baj, de nem biztosítják az egyetlen dolgot, ami igazán számít a tudásgazdaságban – a szabadalmaztatott innovációkon alapuló különleges komparatív előnyöket” (Newfield 2010).

Nem csoda, hogy mindannyian a különleges egyéniségünket hangsúlyozzuk: a munkánk függ tőle.

A kommunikatív kapitalizmus társadalmi mezejét a verseny, a viszály és az egyenlőtlenség jellemzi. Ez nem egy olyan küzdőtér, amit leírhatnánk a racionális vita nyilvánosságára és a demokratikus döntéshozatal fogalmaival. Olyan küzdőtér ez, melyben a számok többejt jelentenek a tartalomnál, ahol a „mennyi?” a „hogyan?” helyére lép, és ahol a korreláció kiszorítja az ok-okozati összefüggést. Az egyenlőtlenségek a kommunikatív kapitalizmus alapvető fontosságú alkotóelemeiként működnek, ezt pedig Barabási Albert-Lászlónak a komplex hálózatokban meglévő hatványtörvény-eloszlásról szóló fejtegetése mutatja meg legjobban (Barabási 2013). A komplex hálózatoknak – melyeket a szabad választás, a növekedés és a preferenciális kapcsolódások jellemeznek – sajátos szerkezetük van. A fő vagy legnépszerűbb csomópontnak kétszer annyi kapcsolata van, mint a második legnépszerűbbnek, és így tovább, tehát nagyon kicsi a különbség a mellékesebb csomópontok között, de hatalmas a főbb és a mellékesebbek közt.¹⁰ Jóllehet ez nem tűnik jelentős dolognak vagy gyakori jelenségnek – arra számítunk, hogy a legtöbb eloszlás, amivel a mindennapokban találkozunk, a haranggörbe alakját követi –, a komplex

¹⁰ A gráf- és hálózatelméletben a csúcsok vagy csomópontok jelölhetnek személyeket, weboldalakat, vagy bármit, amik kapcsolatba léphetnek egymással, ezeket a kapcsolódásokat pedig éleknek nevezik - a szerk.

hálózatokban is fellelhető hatványtörvény-típusú eloszlások kifejezetten gyakoriak. Például ez jellemzi az akadémiai hivatkozási hálózatot: sok cikket írnak, keveset olvasnak el és ugyanarra a négyre hivatkozik mindenki. Ugyanez a szerkezet jellemzi a kasszasikeres mozi-filmeket, a bestseller regényeket és a hatalmas internetes hálózatközpontokat (hubokat). A közbeszédben is megjelenik ez az elképzelés, mint a „80/20-as szabály” vagy az új gazdaságra jellemző olyan elvek mint „a győztes mindent visz” vagy „a győztes viszi a legtöbbet” és a „hosszú farok”¹¹.

Ezekben a példákban az *egy*, aki az első helyre kerül, egy közös mező létrehozásának köszönheti pozícióját. Gondoljunk például egy versenyre, amely célja, hogy megtalálják a legjobb fogyókúra vagy a legjobb városturisztikai applikációt. A verseny létrehoz egy mezőt, ami kitermel egy győztest. Ezek a mezők sokféleképpen jöhetnek létre: bejegyzések alatti hozzászólások révén (gondoljunk a Redditre és azokra a módszerekre, melyekkel az olvasók fel- és leszavazhatják a bejegyzéseket a rangsorban), internetes cikkek segítségével (példaként említhetjük a *Huffington Post* kattintásvadász blogbejegyzéseit), vagy a Twitteren. Minél több a résztvevő, annál nagyobb a mező és így az egyenlőtlenség is, végeredményben pedig nagyobb a különbség az *egy* és a többi résztvevő között. A mező kiterjesztése kitermeli az *egy*-et.

A tőkések kipróbált és jól bevált munkáskizsákmányoló műveleteinek hosszú során túl – a munkanap hossza, fizetésmegtagadás, a termelőeszközök költségeinek munkásokra terhelése – a kommunikatív kapitalizmus a kizsákmányolás új módjait teszi lehetővé. Mivel alapvetően a közös mező területéről emelkedik ki az *egy*, ezért a kizsákmányolás olyan törekvésekből áll, melyek a terep kreatív termelésének stimulálására irányulnak annak érdekében, hogy megtalálják és pénzzé tegyék az *egy*-et. A legjobb példa erre a kínai Qidian.com oldal, aminek egymillió regisztrált írója és százmillió fizető felhasználója van. Az írók ezer feltöltött szó után egy cent töredékét kapják fizetségül. A túléléshez szükséges pénz megkereséséhez havonta több százezer szót kell megírniuk – ezzel lerombolva a fizikai és szellemi munka közti határt. A túlnyomó többség megragad alul. Néhány szerencsésből Platinum Író vagy Nagy Kutya válik. Némelyik írásukat felhasználja a televízió (Hui 2013).

A csúcsok hatványtörvény-eloszlása a komplex hálózatokban (újból: szabad választás és preferenciális kapcsolódás jellemezte hálózatok) elárulja számunkra, hogy az egyenlőtlenség szükségszerű jellemzője a kommunikatív kapitalizmusnak. Az információ hálózatokban történő szabad áramlása hozza létre, a nyereségért folytatott verseny pedig megragadja és kizsákmányolja. Ha őszinték vagyunk, be kell vallanunk: a közösségi média mint olyan nem létezik. A hálózati kommunikáció nem számolja fel a hierarchiát, ahogy korábban hittük, hanem elmélyíti azt, ahogy a saját választásainkat magunk ellen fordítja.

11 Egy haranggömböseszerű grafikon hosszan elnyúló része – a szerk.

OSZTÁLYHARC

A kommunikáció megváltozása, szimbolikus helyett képzetes identitások és szélsőséges egyenlőtlenség: a kommunikatív kapitalizmus e kulcsjellemzői milyen hatással lesznek az osztályharcra?

A munkahelyi küzdelmek tekintetében a kommunikatív munkások – tanárok, közlekedési dolgozók és a szolgáltatói szektor munkásai – lehetnek a legaktívabbak. Arra is számítunk, hogy a harc a munkahelyeken kívülre is kiterjed, például hekkerek által végzett szabotázsakciók, vagy a kommunikációs eszközök visszaélésszerű használatának formájában. De még lényegesebb, hogy a kommunikációban és a szubjektivitásban bekövetkezett változások alapján azt várjuk, hogy a kizsákmányoltak valódi nehézségekkel szembesülnek a szerveződéssel kapcsolatban, illetve a világos narratívák és szimbólumok megalkotása terén. A képek elsődlegessé válására számítunk a viták, álláspontok és igények helyett. Arra számítunk, hogy erőteljes lesz az egyéniséghez, a különbözőséghez és a különlegességhez ragaszkodás – és ez a ragaszkodás alááshatja a szolidaritást. Arra számítunk, hogy gyanússá válik mindenki, aki e különlegességet veszélyeztetni látszik. Ilyen körülmények között a mikropolitika, az ügyközpontú politika, az anarchizmus, az egyszeri tüntetések, a „klikktivizmus”¹² és az ironikus események sokkal imponálóbbak (és könnyebben kivitelezhetők is) lesznek, mint a kitartó pártépítő munka. Továbbá arra is számítunk, hogy az egyenlőtlenségek egyre inkább a középpontba kerülnek.

A kommunikatív kapitalizmus koncepciója a proletarizált rétegek osztályharcaként teszi megérthetővé az elmúlt évek tüntetéseit és lázongásait. Magyarázatot ad a személyes médiához ragaszkodásra, a tiltakozások résztvevőire, a tüntetők gazdasági hátterére és a tüntetések politikailag homályos voltára. Az új proletároknak gyakran erősen szabadelvű attitűdjei vannak. Gyakran posztpolitikusnak vagy antipolitikusnak állítják be magukat (mint például a spanyol közterek mozgalmában). Olyan folyékonyak és szivacsosak (képzetes identitásokkal rendelkező „mindegymicsodák”, ahogy azt a *Blog Theory*-ban [Dean 2010] bemutattam), hogy eltérő irányokba is becsatornázhatók. Még ha cselekedeteik egy osztály kifejeződései is, nem igazán tudnak osztályként fellépni.

Hogy néz ki a másik oldal? Amennyiben az elmúlt évek lázongásai és tüntetésesei jelentősek voltak, a tőke és az állam reakcióját várnánk: a felügyelet és a rendőri tevékenység megerősítését, az állami erőforrások felhasználását a bankok és vállalatok védelmében, és a rendes ügymenet minél gyorsabb helyreállítását. Arra számítunk, hogy a tőke és az állam a tiltakozásokat megosztható tartalomként vagy a hálózat növekedésének lehetőségeként a tőkefelhalmozás lehetőségeivé alakítja át. A tiltakozásokra való egyszerű reakciónál többről van szó, ez a kisajátítási tendencia közvetlenül szembeszáll velük.

12 Internetes aktivizmus - a szerk.

Ezt világossá teszi a *big data*. Pontosabban, ha a tömegek – tüntetők és térfoglalók – a közös küzdelmeket egyfajta új közjószágként fejezik ki, akkor a *big data* egy kísérlet ennek a közjószágnak a bekerítésére és kisajátítására.

BIG DATA

Két metafora emelkedik ki a *big data*-val kapcsolatos diskurzusokból: az adat mint olaj és az adat mint arany. Vagyis üzemanyag és pénz – valami, ami energiát ad, és valami, ami kering. Az olaj és az arany metaforája árulkodó: úgy írják le a *big data*-t mint a kommunikatív kapitalizmus természeti erőforrását. Ezt a mindenki által közösen termelt erőforrást egy újabb eredeti felhalmozás keretei közt elkobozzák, bekerítik és privatizálják. A Tőke híres nyolcadik szakaszában¹³ Marx bemutatja „a termelőknek és a termelési eszközöknek történelmi elválasztási folyamatát” (Marx [1867] 1955: 662). Ez a folyamat magával vonja a községi föld erőszakos bekerítését. A földbirtokos a jogrendszer támogatásával sajátította ki a néphez tartozó közvagyonot. A tulajdonos munkáján alapuló tulajdont felváltotta a tőkés tulajdonjogon alapuló tulajdon. Marx szavaival élve: ez volt „sokak törpe tulajdonának kevesek tömegméretű tulajdonává való átváltoztatása” (Marx [1867] 1955: 704).

David Harvey helyesen mutatott rá, hogy az eredeti felhalmozással kapcsolatos gyakorlatok a kapitalizmussal együtt fennmaradtak: ez a kisemmizés általi felhalmozás, mely során a privatizáció, financializáció és kommodifikáció különböző módjai a közjavak új bekerítését viszik végbe (Harvey 2004). A kisemmizés folyamata jelenleg is zajlik, nem egyszeri esemény. Senki sem tagadná, hogy *jelenleg is* zajlik az adatok kisajátítása. Olykor ez jól észrevehető: a bejelentés, hogy hívásunkat minőségbiztosítási okokból ellenőrzik, az utasítás, hogy fogadjuk el újra az Apple adatvédelmi változtatásait, vagy a jelszavak és hitelkártya-információk kötelező megváltoztatása. Máskor ez a folyamat sokkal kevésbé észrevehető: például térképek, GPS-jelek, videomegfigyelés és a termékeken és termékekben elhelyezett RFID-címkék esetében. Olykor pedig teljesen megfoghatatlan ez a folyamat, mint mikor az adatbázisokat összesítik és bányásszák, jól alkalmazható adatokat adva az államok és vállalatok kezébe, akik ezáltal olyan termékeket, mintákat és közpolitikákat hozhatnak létre, amik olyan összefüggések ismeretén alapulnak, melyekkel mi magunk sem vagyunk tisztában. Életünk áramlásai így különálló, megszámlálható és kombinálható adatpontokká alakulnak át.

Ugyanakkor az adatkisajátításnak van egy olyan különlegessége, ami megkülönbözteti az adóssággal, privatizációval vagy a bekerítéssel kapcsolatos kisajátításoktól. Attól még, hogy egy valós idejű aukción eladják a tartózkodási helyünket tartalmazó adatot,

13 Az 1955-ös magyar kiadásban a 7. szakasz 24. fejezetében – a szerk.

a tartózkodási helyünk megmarad. Továbbra is megtarthatjuk nevünket és e-mail-címünket, mikor felajánljuk egy honlapon a hozzáférésért cserébe. Nem is arról van szó, hogy valahogy elveszítjük a kontrollt a nevünk, a címünk és egyéb azonosító információk felett – efféle kontroll létezése mindig is mítosz volt csupán, ami az állam és a tőke szempontjából releváns azonosító adatokat kulcsfontosságúnak állította be a mély, különleges és autentikus személyiség megléte szempontjából. Mindig is egymás mellé voltunk sorolódva másokkal, így a gondolataik, érzéseik és ösztöneik elkülöníthetetlenek a mieinktől.

A *big data* zsákmányul ejtése tehát nem az egyéni identitásunk feletti kontrollra vonatkozik. Inkább egyfajta időbeliségtől és egyfajta együttléttől vagyunk megfosztva. Ezeket kisajátították és tőlünk idegen célok használatba állították. Kétfajta időbeliségtől lettünk megfosztva: a *pillanatnyitól* és a *jövőbelitől*. Azért veszítjük el a *pillanatnyit*, mert minden tárolható nyomot hagy maga után. A térben mozogva a mobiltelefon adatokat hoz létre. Adatok létrehozásával jár az is, ha megérintünk egy képernyőt, vagy csak ránézünk. A pillanatnyság helyett a maradandóság jellemzi ezt a rendszert. A tévedések, hibák és hazugságok ebben az időben együtt élnek a helyesbítéseikkel. A tanulóképesség és a megcáfolhatóság a jelentések jellemzői helyett a rendszerek, algoritmusok tulajdonságaivá válnak. Az adatelemzés elsődlegesen előrejelző jellege miatt elveszítjük a *jövőbeliség* egy dimenzióját: a minták keresése a jövőmondás és jövőbefolyásolás érdekében történik, akkor is, ha a jövő csak néhány ezredmásodpercnnyire van, ahogy ez a magas frekvenciájú kereskedés¹⁴ esetében történik. Az adatelemzés a meglepetést próbálja kiiktatni, annak a lehetőségét, hogy valami a jövőbeliségtől elválaszthatatlanul megtörténhessen.

Ezen időbeliségek eltulajdonítása példázza és fel is erősíti a szimbolikus hatékonyság hanyatlását. Az eltárolt pillanatok kontextusa eltűnik, megannyi pillanatot igény szerint állítanak össze újra. Hasonlóképpen a jövőbeliség elválik a lehetőségek narratíváitól: a tervek, amiket készíthetünk és a víziók, melyeket követhetünk, előrejelzések sokaságává alakul át, melyek a kormány és a pénzügyi szektor számára lesznek csak elérhetők, számunkra nem.

Az adatkisajátítás megváltoztatja az együtt töltött idő jellegét azáltal, hogy ez az idő elérhetővé válik mások kereskedelmi haszna számára. A 2014-es Világgazdasági Fórum *big data* jelentésének szavaival élve: „közös eszmecseréink, kommentjeink, lájkjaink és közösségi kapcsolataink hálózata ma már mind adat, és hatalmas mennyiséget tesznek ki” (Bilbao-Osorio 2014: 3). A társas hajlamot – és nem csak a személyközit, de az ember állatokkal, környezettel és tárgyakkal való kapcsolatát is – bekerítették, a múltbéli mintázatokért elemzik, a jövőbeliekért pedig megtartják egy kis versenyelőny kisajtolása érdekében. A kommunikációt, a kultúrát és a gondoskodást megszerzik és felcímkézik.

14 *High frequency trading* – robotok által végzett tőzsdei kereskedés – a szerk.

Semmit sem tudunk csinálni, ami ne állna máris készen a tőke számára. Polányi Károlyt idézve az adatkisajátítást „most arra használták, hogy elválasszák a népet saját” kommunikatív¹⁵ „élete fölötti hatalmától” (Polányi [1944] 1997: 284). És ez nem egyéni, hanem kollektív szinten értendő, kollektív hatalmunkat gyakorolják megsokszorozott, folyékony, közvetett és bizonytalan módokon a közösen létrehozott kapcsolataink felett.

Mint a kommunikatív kapitalizmus alapvető erőforrása, a *big data* jellemzője a megújulás. Kimeríthetetlen, és a társadalmi élet újratermelésével együtt létezik. A *big data* a munkán keresztül a munkán túlra – sőt a munkások újratermelésén túl a társadalmi lényeghez – is elér.

A Fehér Ház *big data*-ról és adatvédelemről szóló, nemrégiben kiadott jelentése azt állítja, hogy a *big data* „segít egészen új értékformákat létrehozni” (Podesta 2014: 37). Érdekes ezt a kijelentést közelebbről is szemügyre venni. Semmi sem utal a jelentésben arra, hogy a szerzők a közösségi életmódokból származó közös hasznokra vagy a klímaváltozás és a gazdasági egyenlőtlenség globális kihívásaira irányuló összefogásra gondoltak volna. Inkább úgy tűnik, hogy a szerzők a tőkés értékre gondoltak, vagy olyan értékre, ami segíti a tőkés felhalmozást. Az (érték) „új formája” azt jelentheti, hogy a bér- (sőt a tulajdon-) viszonyokon is túlmutathat, ami az én érvelésemben nem más, mint a társadalmi lényeg kommunikatív kapitalizmus általi közvetlen kisajátítása *big data* formájában. De valószínűleg nem is ez jár a fejükben. Valószínűleg csak a tőkés felhalmozás új lehetőségeire gondolnak.

A Világgazdasági Fórum 2014-es Globális Információs Technológiai Jelentése a vállalati haszon ezen értelmében hivatkozik az értékre, mikor a kereskedelmi szektor következő évtizedben várható 14,4 milliárd dolláros bővüléséről beszél:

„Ez a lehetőség a technológiai innováció, a piaci részesedés hasznai és a növekvő versenyelőny által létrehozott új értékformákban rejlik. Az eszközkihasználtság javításával (költségcsökkentés és tőke megtérülés javítása), az alkalmazottak termelékenységével (fejlesztett munkahatékonyság), az ellátási lánc logisztikájával (pazarlás kiiktatása és a folyamatok hatékonyságának javítása) és a vásárlói élménnyel (több vásárló) a globális vállalati nyereségek körülbelül 21%-os növekedése válik lehetővé” (Billbao-Osorio 2014: 38).

Az érték itt a tőkésosztály általi tőkefelhalmozásra vonatkozik. A felhalmozás a munkaerő-csökkentésnek (*költségcsökkentés és ellátási lánc-logisztika az ő szóhasználatukban*), a megmaradt munkaerő sanyargatásának (*feljavított munkahatékonyság*), illetve annak

15 Az eredetiben a hatalmi ágak elválasztásának használatáról van szó a gazdasági élet fölötti hatalom tekintetében – *a szerk.*

az eredménye, hogy megpróbálják rávenni az embereket arra, hogy több pénzt költsenek és legyenek még versengőbbek. Ez az utóbbi előny szükségszerűen rövid távú. Még ha a *big data* tényleg versenyelőnyt biztosít is korai alkalmazóinak, ahogy általánossá válik a használata, a versenyelőny csökken, ahogy minden más technológia alkalmazásánál is történik.

Tekintsünk át néhány *big data* kísérletet, melyek vállalati értéket hoztak létre. A *Bank of America* kilencven dolgozójánál alkalmazott nyomkövető eszközt, és kiderítette, hogy a leghatékonyabb dolgozói gyakran lépnek kapcsolatba munkatársaikkal. A bank csoportos szüneteket rendelt el, és 10%-os javulást tapasztalt a termelékenységben (Silverman 2013). Az UPS is használt érzékelőket, valamint GPS-t is elhelyezett a teherautókban a hatékonyságnövelés és a költségek nyomon követése végett. Több mint 200 adatpontról gyűjtöttek információkat (ilyen volt többek közt a teherautó sebessége, a hátramenetek száma, a vezetőoldali biztonsági öv használata és a várakozással töltött idő) (Mika 2010). Ezután csökkenteni tudták az üzemanyag-felhasználást és növelni a teherautónkénti kézbesítések számát (UPS Pressroom 2013).

Egy munkaerő-elemzésről szóló *Forbes*-cikk kiemeli a *big data* jelentőségét a „munka költségeinek kontrollálásában”, ami az egészségügyi, oktatási és szolgáltatói szektorban eléri a működési költségek 50%-át. Sok ilyen vállalat „nyomon követi a dolgozók érkezését, hogy mit csinálnak a munkahelyen, mikor mennek ki szünetet tartani, mikor jelentenek beteget, nyilvántartja az időbeosztásuk részleteit, személyes információkat és még sok egyebet” – írja a cikk szerzője, Bill Barlow. A munkaerő-elemzések lehetővé teszik a vállalatok számára, hogy ezeket az információkat – „a teljes, a részmunkaidős és az alkalmi munkások beosztásának megfelelő elegyét kialakítva – a munkaerő optimalizálására” használják fel (Barlow 2012). Ugyanezt másképpen kifejezve: ahogy a *big data* lehetővé teszi a cégeknek, hogy kevesebb erőforrással többet érjenek el, úgy elmélyíti a munkások kiszolgáltatottságát.

Az osztályharc szóhasználatával megközelítve a *big data* a tőke munka elleni harca további fokozódásának tűnik. Ha az automatizálás korábbi hullámaival ipari munkásokat bocsátottak el, a *big data* a posztindusztériális vagy szellemi munkások elbocsátását vetíti előre. Ezek után nem okozhat nagy meglepetést, hogy az oktatás és az egészségügy, a két utolsó intenzív, személyes és viszonylag magasan fizetett munka gyakran jelenik meg a média, valamint az ipari és a kormányzati szektor *big data*-ról szóló megnyilatkozásaiban. Egy remek tanulmány, „A foglalkoztatás jövője” Carl Benedikt Freytől és Michael A. Osborne-tól bemutatja, miért van ez így (Frey és Osborne 2017). Eddig a világos, szabályozott rutinfeladatokat lehetett számítógépekre bízni. A túl sok változó túl nehezen volt programozható. A *big data* azáltal, hogy lehetővé teszi, hogy a nem rutinfeladatokat jól

körülírt problémákként kezelhessék, áttöri ezt a technológiai korlátot. Ahogy Frey és Osborne írják:

„Adatokra van szükség ahhoz, hogy a sok eshetőséget pontosíthassuk, melyeket a technológiának irányítania kell, hogy helyettesíteni tudja az emberi munkát. Adatokkal az algoritmusok objektív és számszerűsíthető sikerességi kritériumai állíthatók elő, amelyek segítik a teljesítmény folytonos továbbfejlesztését az emberi munkához képest [...] Eredményképpen pedig a számítógépesítés többé nem korlátozódik a rutinfeladatokra, melyek szabályalapú lekérdező-programokba írhatók, hanem kiterjed minden nem rutinfeladatra is, ahol a big data elérhetővé válik” (Frey és Osborne 2017: 259).

Példák lehetnek erre a robotika, a Google vezető nélküli autói, vagy a hangfelismerési képesség fejlődése, mely a *call center*ek számára lehetővé teszi az emberek leváltását algoritmusokra. Olyan szellemi munkákra is gondolhatunk, melyek korábban érinthetetlennek tűntek. Frey és Osborne megállapítják, hogy a következő két évtizedben „az amerikai alkalmazottak 47%-át” erősen veszélyezteti az automatizálás (Frey és Osborne 2017: 265). Ez a súlyos adatmennyiség lehetővé teszi egy sor döntéshozó feladat automatizálását: orvosi diagnózisokat és kezeléseket, a csalások felderítését, jogi szolgáltatásokat, hirdetések tervezését, vásárlást, kinevezéseket és tőzsdei kereskedelmet. Az oktatás egy kulcsfontosságú csatátér a MOOC-cal¹⁶ és a látszólagos személyre szabottsággal, ami a tanulást minden korábbinál inkább a képernyőn keresztül képzelel.

A *big data* a tőke számára értékes és nem az emberek számára, akik tevékenységéből kinyerik. A 2014-es Világgaazdasági Fórum jelentésének egy része nyíltan fogalmaz e tekintetben. A szerzők, Peter Haynes és MH Carolyn Nguyen megjegyzik, hogy „minél nagyobb szerepet játszik az adat a világgaazdaságban, annál kisebb lesz az egyének túlnyomó többségének az értéke”. Valójában „ez azt is jelentheti, hogy egy adatvezérelt gaazdaság szerződéses gaazdasággá válhat” (Haynes és Nguyen 2014: 70). Ugyan Haynes és Nguyen az emberek adataikért kapott díjazásának számos lehetséges formáját vázolják fel, mégis, mikor azt állítják, hogy „az értékek méltányos cseréjének koncepciója már nem létezik”, azzal azt sejtetik, hogy ez a hajó már elment. Sokunk máris hatalmas adatmennyiséget bocsátott rendelkezésre, „ennek eredményeként a vállalatok jelentős nyereségre tesznek szert, hiszen az anyagköltségük lényegében nulla” (Haynes és Nguyen 2014: 69). Jaron Lanier-t idézik:

Az új gaazdaság, az információs gaazdaság fő alapelve újabban az, hogy elrejtse az információ értékét. [...] Úgy döntöttünk, hogy nem fizetjük meg azokat a tevékeny-

16 Tömeges nyílt online kurzusok – a szerk.

ségeket amik értékesek a legújabb technológiák számára. Az átlagemberek „megosztanak”, míg az elit hálózati jelenléte példátlan vagyont hoz létre (Lanier 2013: 15).

KÖVETKEZTETÉSEK

Az elmúlt néhány év felkelései a kommunikatív kapitalizmusban kibontakozó osztályharcot szemléltetik. E nézőpontot elfogadva el kell utasítanunk az elképzelést, hogy e tiltakozások alapvetően politikán túliak, demokráciapártiak, vagy pusztán helyi mozgalmak lennének. Ez magával vonja a felismerést, hogy az osztályharc megjelenési módja megváltozott; másként néz ki a megosztott, prekár és fizetetlen kommunikatív munka idején, mint az ipari munkásmozgalomban. Végül pedig magával vonja a küzdelmek jelenlegi formájának újragondolását, annak fényében, ahogy azok a kommunikatív kapitalizmus körülményei közt zajlanak: a fragmentáció, a képek használata követelések helyett, illetve a szabadban megszervezett tiltakozások nem figyelemre méltó taktikai innovációk és előrelépések. Ezek gyakorlatias válaszok egy olyan környezetben, ahol kommunikatív kapcsolódásainkat kisajátítják.

Fordította: Szabó Gábor

Az eredetivel egybevetette: Szabó Natasa

HIVATKOZOTT IRODALOM

Amerikai Munkaügyi Minisztérium (2014): *Occupational Employment and Wages – May 2013*.

Barabási Albert-László (2013): *Behálózva – A hálózatok új tudománya*. Helikon.

Barkóczy László (2005): *Metcalfe törvénye*. Interneten: <http://www.communicatio.hu/mktt/dokumentumok/konferenciak/2005/posztterek/barkoczylaszlo.htm> (Letöltve: 2017.03.20.).

Barlow, Bill (2012): Work Smarter: How Big Data Can Boost Labor Performance. In: *Forbes*. Interneten: <https://www.forbes.com/sites/ciocentral/2012/07/05/work-smarter-how-big-data-can-boost-labor-performance/#16f5287b3de7> (Letöltve: 2017.03.20.).

Bilbao-Osorio, Beñat – Dutta, Soumitra – Lanvin, Bruno (szerk.) (2014): *The Global Information Technology Report 2014. Rewards and Risks of Big Data*. World Economic Forum. Interneten: http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalInformationTechnology_Report_2014.pdf (Letöltve: 2017.03.20.).

- Briscoe, Bob – Odlyzko, Andrew – Tilly, Benjamin (2006): Metcalfe's Law is Wrong. In: *IEEE Spectrum*. Interneten: <http://spectrum.ieee.org/computing/networks/metcalfes-law-is-wrong> (Letöltve: 2017.03.20.).
- Brophy, Enda – De Peuter, Greig (2014): Labours of mobility: Communicative capitalism and the smartphone cybertariat. In: *Theories of the Mobile Internet – Materialities and Imaginaries*. Szerk.: Herman, Andrew – Hadlaw, Jan – Swiss, Thom. Routledge.
- Dean, Jodi (2009): *Democracy and Other Neoliberal Fantasies*. Duke.
- Dean, Jodi (2010): *Blog Theory: Feedback and Capture in the Circuits of Drive*. Polity.
- Farkas Zsolt (1994): *Mindentől ugyanannyira*. József Attila Kör–Pesti Szalon.
- Frey, Carl Benedikt – Osborne, Michael A. (2017): The Future of Employment: How Susceptible Are Jobs to Computerisation? In: *Technological Forecasting and Social Change*, Vol. 114.: 254–280.
- Fuchs, Christian (2010): Labor in Informational Capitalism and on the Internet. In: *The Information Society*, Vol. 26.: 179–196.
- Füzesséry Éva (1993): Lacan és az „apa neve”. In: *Thalassa*, Vol. 4., No. 2.: 45–61.
- Gosztonyi Géza – Pik Katalin (szerk.): *A szociális munka szótára*. Interneten: http://www.kka.hu/_Kozosseg_Adattar/szoci%C3%A1lis.nsf/dfa795b5a76dedb6c12568f0003161a7/0e7574e2acc3362bc12568f000356d19?OpenDocument (Letöltve: 2017.03.20.).
- Hardt, Michael – Negri, Antonio (2000): *Empire*. Harvard.
- Hardt, Michael – Negri, Antonio (2004): *Multitude: War and Democracy in the Age of Empire*. Penguin.
- Hardt, Michael – Negri, Antonio (2009): *Commonwealth*. Harvard.
- Harvey, David (2004): The 'New' Imperialism: Accumulation by Dispossession. In: *Socialist Register 2004*. Szerk.: Panitch, Leo – Leys, Colin. Merlin.
- Haynes, Peter – Nguyen, M-H. Carolyn (2014): Rebalancing Socio-Economic Symmetry in a Data-Drive Economy. In: *The Global Information Technology Report 2014. Rewards and Risks of Big Data*. Szerk.: Bilbao-Osorio, Beñat – Dutta, Soumitra – Lanvin, Bruno. World Economic Forum. Interneten: http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalInformationTechnology_Report_2014.pdf (Letöltve: 2017.10.25.).
- Hui, Ning (2013): What's Behind China's Growing Legions of Online Readers. In: *TeaLeafNation*. Interneten: <https://luluning.wordpress.com/published/china/whats-behind-chinas-growing-legions-of-online-readers/> (Letöltve: 2017.10.25.).
- Hurriyet Daily News (2013): 78 percent of Gezi Park protest detainees were Alevis: Report. In: *Hurriyet Daily News*. Interneten: <http://www.hurriyettailynews>.

- com/78-percent-of-gezi-park-protest-detainees-were-alevis-report.aspx?pagelD=238&nID=58496&NewsCatID=341 (Letöltve: 2017.03.20.).
- Kasnyik Márton (2008): Hardt–Negri és a radikális politikai szubjektum a globális periférián. In: *Fordulat*, No. 1.: 120–126.
- Lanier, Jaron (2013): *Who Owns the Future?* Simon & Schuster.
- Kiss Viktor (2016): A Birodalom, a Sokaság és a posztmodern forradalom. Antonio Negri realista politikai ontológiája. In: *A hatalom ködében: Bevezetés a realista politikaelméletbe*. Szerk.: Szűcs Zoltán Gábor – Gyulai Attila. L'Harmattan.
- Marx, Karl ([1867] 1955): *A tőke. A politikai gazdaságtan bírálata*. Szikra.
- Mason, Paul (2012): *Why It's Kicking Off Everywhere: The New Global Revolutions*. Verso.
- McKercher, Catherine – Mosco, Vincent (szerk.) (2007): *Knowledge Workers in the Information Society*. Lexington Books.
- Mika, Shelley (2010): Telematics Sensor-Equipped Trucks Help UPS Control Costs. In: *Automotive Fleet*. Interneten: <http://www.automotive-fleet.com/channel/green-fleet/article/story/2010/07/green-fleet-telematics-sensor-equipped-trucks-help-ups-control-costs.aspx> (Letöltve: 2017.03.20.).
- Milkman, Ruth – Luce, Stephanie – Lewis, Penny W. (2013): *Changing the subject: A bottom-up account of Occupy Wall Street in New York City*. Internetes kiadvány. Interneten: https://media.sps.cuny.edu/filestore/1/5/7/1_a05051d2117901d1571_92f562221b8041e.pdf (Letöltve: 2017.03.20.).
- Newfield, Christopher (2010): The Structure and Silence of the Cognitariat. In: *Eurozine*. <http://www.eurozine.com/the-structure-and-silence-of-the-cognitariat/> (Letöltve: 2017.03.20.).
- Pasquinelli, Matteo (2009): Google's PageRank Algorithm: A Diagram of the Cognitive Capitalism and the Rentier of the Common Intellect. In: *Deep Search: The Politics of Search Beyond Google*. Szerk.: Becker, Konrad – Stalder, Felix. Transaction Publishers.
- Podesta, John (et al.) (2014): *Big Data: Seizing Opportunities and Preserving Values*. The White House, Executive Office of the President. Interneten: <http://www.cfr.org/technology-and-science/white-house-big-data---seizing-opportunities-preserving-values/p32916> (Letöltve: 2017.03.20.).
- Polányi Károly ([1944] 1997): *A nagy átalakulás. Korunk gazdasági és politikai gyökerei*. Mészáros Gábor kiadása.
- Silverman, Rachel Emma (2013): Tracking Sensors Invade the Workplace. In: *Wall Street Journal Online*. Interneten: <https://www.wsj.com/articles/SB10001424127887324034804578344303429080678> (Letöltve: 2017.03.20.).
- Singer, Andre (2014): Rebellion in Brazil. In: *New Left Review*, No. 11/85.: 19–37.
- Standing, Guy (2012): Prekariátus: lakosokból állampolgárok? In: *Fordulat*, No. 19.: 28–51.

- UPS Pressroom (2013): *Big Data = Big Wins for the Environment*. Online infografika. Interneten: <https://sustainability.ups.com/media/UPS-Big-Data-Infographic.pdf> (Letöltve: 2017.03.20.).
- u-szeged.hu (2016): *Telemedicina központ nyílt az SZTE-n*. Interneten: <http://www.u-szeged.hu/sztehirek/2016-junius/telemedicina-kozpont> (Letöltve: 2017.03.20.).
- Weissmann, Jordan (2012): 53% of Recent College Grads are Jobless or Underemployed – How? In: *The Atlantic*. Interneten: <https://www.theatlantic.com/business/archive/2012/04/53-of-recent-college-grads-are-jobless-or-underemployed-how/256237/> (Letöltve: 2017.03.20.).
- Weissmann, Jordan (2014): College Grads Taking Low-Wage Jobs Displace Less Educated. In: *Bloomberg*. Interneten: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2014-03-06/college-grads-taking-low-wage-jobs-displace-less-educated> (Letöltve: 2017.03.20.).
- World Socialist Web Site (2014): *Workers Struggles: Europe, Middle East & Africa*. Interneten: <http://www.wsws.org/en/articles/2014/03/28/wkrs-m28.html> (Letöltve: 2017.03.20.).